

NAMJERA GRADNJE GRČKE PRAVOSLAVNE CRKVE U SPLITU

UDK: 94 (497.5 Split) "16"
281.94 (497.5 Split) "16"
Primljeno: 9. 11. 2009
Izvorni znanstveni rad

MILAN IVANIŠEVIĆ
Kneza Višeslava 16
21000 Split, HR

Pokazan je postupak rimske Svete kongregacije za širenje vjere protiv namjere gradnje grčke pravoslavne crkve u Splitu, koju je želio ostvariti Giorgio (Zorzi) Calergi. Postupak je vođen od 1. siječnja do 5. svibnja 1682., u raznim mjestima. Postupak je uspio, jer je Calergi odustao od svoje namjere.

Ključne riječi: Giorgio (Zorzi) Calergi, Split, grčka pravoslavna crkva

Prije godine 1645. pravoslavni su vjernici grčke narodnosti imali svoje crkvene općine, svećenike i crkve (nekada katoličke) u Zadru (crkva svetoga Ilije), Šibeniku (crkva svetoga Julijana) i Hvaru (crkva svete Venerande). U povijesnoj je znanosti od godine 1982. poznat podatak: *U gradu Splitu nije bilo ni Grka ni Morlaka bizantskog obreda, ali je jedan bogati grčki trgovac, Juraj Calergi, pokušao sagraditi crkvu bizantskog obreda i postaviti njihovog svećenika koji bi vršio liturgiju za strance što se navraćaju galijama i brodovima u grad. Nakanio je putovati u Veneciju da za to izmami dozvolu od Senata. Prema nadbiskupijskom vikaru Nikoli Bjankoviću, tako nešto prouzročilo bi 'veliku štetu onim nadasve vjernim katolicima i zakočilo misije, jer se u gradu nalazi samo jedan šizmatik', tj. samo Calergi. Propaganda je naredila nadbiskupu da zabrani takvu gradnju. No, nije bio potreban nikakav nadbiskupov korak, jer Calergi nije*

ni dospio do Venecije, budući da je još u Zadru načuo što Senat misli o tom njegovom pokušaju [bilj. 16: Archivio della S. Congregazione de Propaganda Fide, Acta, vol. 52, ff. 227r-229v].¹ Arhivski će izvori pokazati netočnost pojedinih Bogovićevih izraza. Nije nadbiskupu zapovjedbno zabraniti gradnju, jer on to, po svojoj službi, nema pravo, nego mu je naznačena dužnost bila potaknuti državne vlasti na zabranu. Ne samo što nije bio potreban nikakav nadbiskupov korak, nego je njegovo djelovanje bilo veoma korisno. Nije Calergi još u Zadru načuo, jer ono što je njemu rekao generalni providur, ne može se svesti pod riječ načuo. Proučavatelji su povijesnih izvora o sedamnaestome stoljeću u prostoru od Klisa do Splita znali još od godine 1950. tko je Zorzi Calergi i što je on do lipnja 1675. radio u državnim poslovima diobe zemljišta, nedavnim ratom stečenoga, zaslužnim pojedincima i Crkvi.²

Godine 1987. ponovljen je podatak o Calergiju iz 1982., ali je dodan još jedan: *U Historijskom arhivu u Splitu sačuvane su dvije Calergijeve oporuke pisane u Splitu na talijanskom jeziku [bilješka 5: AJS/III/4 br. 26 Giorgio Calergi]. U oporuci od 19. IV 1687. g. određuje da se za pokoj mu duše (per l'anima mia) slave 122 mise (...) U oporuci od 6. VIII 1688. g., koju čini neposredno pred odlazak na Istok (per Levante), djelomično ponavlja podatke iz prve oporuke (...) 24 X 1689. g. odmah po Calergijevoj smrti (stante la morte) otvaraju se oporuke pred bilježnikom i svjedocima, a među ovima nalazi se i časni otac Dionizije, kaluđer crkve sv. Venerande u Hvaru.³ Godine 1998. poznat je još jedan podatak o Calergijevoj namjeri gradnje pravoslavne crkve u Splitu, ali i još podataka o njegovim državnim službama. Vijest o namjeri gradnje crkve bila je poznata splitskome Velikom vijeću, pa je ono 28. ožujka 1682. pripremilo svoju odluku i na sjednici 30. ožujka prihvatilo tu odluku, koja je u registru zapisnika kratko ubilježena: *Parte del Consiglio contro il Greci Sismatici, che volevano introdursi in Città coll'erezione d'una loro chiesa, assistiti dal Calergi.*⁴ Arsen Duplančić, priređivač toga izdanja registra, našao je još arhivskih izvora o ovome događaju u gradu. Prokurator i građani i pučana također su 30. ožujka 1682. prihvatili odluku,⁵ sličnu odluci Velikoga vijeća, pa je u objema zamoljen dužd da ne dopusti gradnju crkve. Duplančić je u zadarskome Arhivu, u odlukama generalnih providura, našao i podatke o Calergijevim službama. U onoj od 1. srpnja 1669. on je *governator dell'armi della fortezza di Clissa*. To je ponovljeno 14. lipnja 1671., a od 1. rujna 1684. on je *primo Ingegnero in Campo è soprintendente, à Minatori, e Guastatori.*⁶ Najpotpunija dosadašnja skupina izvora*

o namjeri i osujećenju gradnje splitske crkve za pravoslavne Grke tiskana je godine 1998. u izboru Marka Jačova.⁷ Sve sam nabrojene izvore povezao u cjelinu koja već sada može pokazati najvažnije događaje i sudionike. Veoma vjerojatno postoje još neproučeni izvori i na drugim mjestima čuvanja, ali je manje vjerojatan njihov utjecaj na bitne promjene u spoznaji o cjelini događaja.

Giorgio (ili kako se sam potpisao: Zorzi) Calergi je Grk. Nije *bogati grčki trgovac*, kako je napisao Mile Bogović, navodeći samo jedan arhivski izvor,⁸ jer ni u njemu ni drugdje nije spomenut ni Calergi kao trgovac ni neki drugi trgovci, pa je ta naznaka proizvoljna. Nije sigurno je li Calergi *plemić s Krete*, kako piše Arsen Duplančić, koji uvijek piše s osloncem na arhivske izvore, ali ovaj put nije taj izvor posebno naznačio, kao što je naznačio izvore za dvije Calergijeve službe. Svi su suglasni u jednome podatku - Calergi je pravoslavni vjernik, a za mletačke je vjerske i državne vlasti šizmatik. Državna mu vlast ne uskraćuje ispovijedanje vjere, a za njegov vjerski život ona je dopustila postojanje ustrojstva crkvene vlasti od župnika do biskupa. Iako je taj red bio utemeljen na nesigurnim pretpostavkama jednoga neuspjelog ujedinjenja Istočne i Zapadne Crkve, državna je vlast tako sebi osiguravala povjerenje građana bez obzira na državne sukobe s Papama, koje je često izazivala i konačno postigla interdikt. Calergi je svoj vjerski život mogao ostvariti u glavnome gradu, u tri grada duž Dalmacije, u kojoj je službovao, i na Istoku, gdje je putovao. On je procijenio mogućim započeti u takvoj Republici ostvarenje svoje zamisli o crkvenoj općini u Splitu, mjestu gdje je možda dolazilo i najviše grčkih trgovaca, mornara i drugih putnika. U promatranim arhivskim izvorima nisu istaknuti pravoslavni vjernici drugih narodnosti koji bi imali prava na tu buduću splitsku pravoslavnu općinu, svećenika i crkvu. Najbliži su tako zamišljenoj novoj crkvenoj zajednici bili doseljenici iz Osmanlijskoga Carstva, a njih je nedavno završeni rat bio doveo pod mletačku vlast. Oni su spomenuti samo kao mnogi Calergijevi sljedbenici i privrženici (*in partibus Infidelium dove sono la maggior parte tanti suoi seguaci, et adherenti*).

Calergija od njegova nauma nije uspio odvratiti Nikola Bijanković,⁹ koji je s njim razgovarao i kao osoba i kao nadbiskupijski vikar, kako on piše 1. siječnja 1682., na početku ovoga događaja: *Georgio Calergi, da me tante volte convinto, tanto in privato, quanto in palese, ma questo sempre volse persistere nel suo errore, e nella sua ostinatione*. Nije potvrđeno je li Calergi znao tko je crkvenoj

vlasti dojavio njegovu namjeru. Poznata je samo Calergijeva oporučna volja o novcu za mise koje će, za pokoj duše gospođe Feri, biti slavljene u novoj splitskoj crkvi svetoga Filipa Nerija, koju je Bijanković sagradio i kojoj je pripadao kao član nove družbe oratorijanaca.

Važnije do sada poznate arhivske vijesti o namjeri gradnje grčke pravoslavne crkve u Splitu sačuvane su u Rimu, u jednoj od službi papinske Rimske kurije. Utemeljena je 6. siječnja 1622. bulom *Inscrutabili Divinae*, a tadašnje ime *Sacra Congregatio de Propaganda Fide* (Sveta kongregacija za širenje vjere) promijenjeno je (poslije drugih promjena) 28. lipnja 1988. u *Congregatio pro Gentium Evangelizatione* (Kongregacija za evangelizaciju naroda). Od svoga je početka ta služba upravljala vjerskim životom u prostorima gdje je živjela katolička manjina (*in partibus infidelium*, kako piše Nikola Bijanković), jer do tamo nije dopirala redovita vlast krajevine Crkve. To je u Splitskoj nadbiskupiji bio prostor pod vlašću Osmanlijskoga Carstva. Dok je taj prostor Carstvo gubilo u ratu, a Republika ga dobivala, i crkvena je vlast proširivana, uvijek pod upravom Kongregacije. Ona je imenovala misionare i župnike.

Misionar je djelovao iz Splita, a župnici u mjestima gdje su utemeljene nove župe. Misionar je u Splitu, od godine 1673., bio Nikola Bijanković. On je 1. siječnja 1682. poslao Kongregaciji pismo kojim javlja, na što je obvezan službom apostolskoga misionara, o namjeri koju u Splitu ima Grk gospodin Georgio Calergi, pravi pravoslavac, prvom zgodom poći u Mletke ishoditi od Senata dopuštenje gradnje grčke pravoslavne crkve u kojoj bi bio pravoslavni svećenik (*Come Missionario Apostolico destinato già dalla Sacra Congregazione son obligato à dar parte all'Eminenze Vostre qualmente ho pressentito che il Signor Georgio Calergi Greco, è vero Scismatico dovrà con prima occasione andare a Venetia per ottenere dal Senato la gratia per fabricare una Chiesa de Greci Scismatici, nella Città di Splato, et ivi mettere un Prette parimente Scismatico.*). Bijanković moli Kongregaciju neka spriječi ovu veliku smetnju, ali neka ne otkrije njegovu dojavu, je bi mu Calergi mogao omesti misionarenje među nevjernicima gdje su mnogi njegovi sljedbenici i privrženci.¹⁰ Poslije nekoliko dana, 6. siječnja, Bijanković opet piše Kongregaciji i domeće neke nove činjenice: vjerodostojna je osoba koja je njemu dojavila Calergijev naum, Calergi je uživao u imutku, jer je imao razne službe u Dalmaciji poslije gubitka Kretske države (*ma comodo di beni di fortuna, per haver havuto diverse cariche in Dalmatia doppo la perdita del Regno di Candia*). To bi moglo svjedočiti o

njegovu izbjeglištvu s Krete¹¹ nedugo prije 1. srpnja 1669., i da mu je tada bila dana prva služba u Dalmaciji. Bijanković moli od Kongregacije knjige, kaleže, bogoslužno ruho i druge potrepštine za misije.¹² Odoardo Cibo, tajnik Kongregacije,¹³ odlučio je pisati u Mletke, a ne otkriti svoj izvor podataka. Pisao je dvojici uglednika i zamolio njihovo djelovanje protiv Calergijeve namjere. Prvi je opat Andrea Borghi, o kojem nisam našao druge podatke, pa je vjerojatno komendatarni opat neke ugasle benediktinske opatije s uvažanim utjecajem na državne dužnosnike. Njemu piše 30. siječnja 1682. Drugi je Stefano Cosmi, splitski nadbiskup,¹⁴ koji je tada još čekao svoj odlazak u Split, a njemu piše 31. siječnja.¹⁵ Obojica zamoljenih otpisuju istoga dana, 7. veljače. Cosmi piše o svojim razgovorima s nekim državnim uglednicima koji su mu obećali uskratu dopuštenja namjeravane gradnje (*Hò informato alcuni de' Signori principali del Governo, alla pietà, et alla prudenza de' quali non è stato malagevole il persuadere, di quanto pregiudicio sarebbe non solamente alla religione, ma etiano allo stato, permettere la nuova erettione di Chiesa in Spalato; e mi hanno promesso di rifiutare ogn'istanza, che ne fosse fatta.*). Razgovarao je i s novim generalnom providurom koji se sprema primiti dužnost oko Uskrsa (29. ožujka). Nadbiskup je sve dogovarao s Borghijem.¹⁶ U istodobnome pismu, od 7. veljače,¹⁷ javlja Borghi o svojim razgovorima u glavnome gradu, poslije nego je od nadbiskupa doznao pojedinosti o crkvenome životu u Splitu. Sugovornici su mu bili prokurator de Mosto i prokurator Michele Foscarini.¹⁸ Oni su shvatili koliko je ta crkva nepotrebna gradu i kako u njemu ne smije biti pribježište pravoslavnih, koji bi u nadbiskupiji bili sjeme (*per non fare in quella Città confugio de Scismatici, de quali per la Diocesi è la semenza*). Borghi piše da je nadbiskup razgovarao s teologom Republike, redovnikom servitom¹⁹ i da je napisao pismo raznim senatorima, a Borghi zapisuje ime novoga generalnoga providura, koje nije zapisao nadbiskup. To je Bernardo Donati, ali on nije sudjelovao u ovim događajima, jer ih je okončao još službujući generalni providur. Između subote, 7. veljače, i subote, 21. veljače 1682., pisao je mletačkome Senatu kardinal Pietro Vito Ottoboni,²⁰ u ime Kongregacije. Opat Andrea Borghi izvješćuje svojim pismom od 21. veljače tajnika Kongregacije kako su senatori prihvatili kardinalovo pismo, pa nema više bojazni od njihova prihvaćanja namjere gradnje grčke pravoslavne crkve u Splitu. Oni su kardinalu odgovorili u subotu, 14. veljače.²¹ Već je Arsen Duplančić godine 1998. opisao kako je splitsko Veliko vijeće 28. ožujka 1682. pripremlilo i 30. ožujka

1682. prihvatilo odluku upućenu generalnome providuru, a toga su dana, uz Vijeće, to učinili prokurator i građani i pučani. Bio je tiskan samo regist zapišnika, a Marko Jačov je te iste godine 1998. tiskom objavio čitavu odluku.²² Ponavljam je u cjelini, jer pokazuje način pisanja jednoga gradskoga spisa, a to je primjereno ovome splitskom Časopisu:

Copia presa nel Special Magior Consiglio della Magnifica Comunità di Spalato sotto li 30 Marzo 1682. Trà le conditioni, che illustrano Spalato, et che tengono unito nella pietà, e nella devotione verso Iddio, et verso il Prencipe i suoi Popoli, è il lume sempre vivamente conservato della vera fede ricevuto trà le prime Città del mondo, non che della Provincia, et continuato inconcussamente nel giro di molti secoli, trà quali conta quasi tre di sua fortunata volontaria sogettione; Tanti turbini di Guerra, e d'incursioni ch'hanno scossa, et aggitata in più tempi la Città stessa col suo territorio per lo più descesi dalla parte d'Aquilone, che vol dire da genti barbare, et infedeli non hanno nè eseguire, nè impicciolare una fiamma si ben accesa così che non habbia sempre reso à Sua Divina Maestà, qual odore di svanità che se li conviene, et à Sua Serenità quel inalterabile omaggio di fedeltà che li è dovuto, et perché si sente che per parte de alcuni Greci Scismatici sia stata cotesta supplicatione alli piedi del Prencipe perché sotto pretesto di dar comodo à forastieri le sia permessa in questa Città l'edificatione d'una loro Chiesa, dove possono essercitar il loro Scisma, pensandosi che questo possa esser proceduto dal Signor Governator Giorgio Calergi che solo di questo rito habita in questa Città con fine di dar fomento alla sua infermità, mà con pericolo di maggior infettione perniciosissima à tutti i stati, come è ben noto alla sempre provida maturità del Prencipe et particolarmente sù questo confine attorniato da infedeli et Settarij. Quindi radunando il Consiglio Maggiore di Signori Nobili col motivo della lettera scritta all'Illustrissimo Signor Marin da Riva, vigilantissimo Conte e Capitano di questa Città, dall'Illustrissimo, et Eccellentissimo Signor Kavalier Proveditore Generale Cornaro, che verifica il sentor di questo tentativo, fù posta parte dalli Signori Geronimo Martinis, et Pietro Maruli, Giudici, della Comunità, et Signor Francesco Mazzarelli Sindaco, che con la transmissione d'essa parte sia supplicata la religiosa pietà, et Giustitia dell'Eccellentissimo Signore Kavalier Proveditore General sudetto di rapresentar in publico per le raggioni accenate, et che occorendo saranno per far rapresentare alli piedi di Sua Serenità col mezzo di Don Francesco Papali loro Nuntio li discenti contradittioni, et afflittioni ch'hanno, et sentono tutti li ordini della Città stessa per il sopradetto tentativo del Signor Calergi ò d'altri

Scismatici che fossero comparsi, l'error de quali desiderano che cessi con loro, e non che resti propagato come si tenta doppo la loro morte con danno, et ingiuria d'un Popolo, et d'una Città tanto benemerita et divota come questa: ingiongendo facultà al sudetto Signor Papali occorendo come sopra di poter al Trono Religiosissimo del Prencipe, et avanti qualsisia altro Magistrato, et ivi in nome della Comunità, et Città esponer i necessarij gravami, presentar suppliche, contestar, et defnir liti, et in somma far ogni altro passo opportuno perché sia impedito, nè in alcun modo habbia effetto il tentativo come sopra procurato, ma viva è si conservi tutta la Città in quella unitona forma di rito Cattolico come si è dedicata al Prencipe, et come desiderano di constante, et fedelmente perseverare. Gratis.

Andrea Borghi piše Kongregaciji 4. travnja 1682. iz Mletaka o događajima prošlih dana. Giorgio Calergi je namjeravao doputovati u glavni grad i to je bilo dojavljeno splitskome nadbiskupu, pa je on obnovio svoje postupke pred vlastima da bi državnici bili pripravnici odbiti Calergijevu nakanu. Potom je primljena vijest o njegovu putovanju u Zadar gdje se sastao s generalnim providurom. Providur Girolamo Cornaro nagovorio je Calergija na povratak u Split. Providur je bio uvjeren kako će razlozi koje je pokazao kardinal Ottoboni učiniti nekorisnim Calergijev namjeravani dolazak u Mletke, jer tamo neće biti prihvaćen.²³ Nikola Bijanković javlja Kongregaciji 15. travnja 1682. iz Splita kako su generalnome providuru poslane odluke samostana svetoga Franje Asiškoga i svetoga Dominika te gradskoga Velikoga vijeća i dvojice apostolskih misionara. U odlukama su svi zajedno protiv Calergijeve namjere. Bijanković još jednom ište od Kongregacije bogoslužno ruho, kaleže, katekizme, knjige i druge potrepštine za apostolske misije.²⁴ Andrea Borghi šalje Kongregaciji 18. travnja 1682. iz Mletaka spise koje mu je poslao splitski kapitularni vikar, a u njima je dokaz osjećaja svih staleža u Gradu protiv Calergijevih namjera. Borghi piše i o postupku generalnoga providura koji je u Zadru rekao Calergiju kakva je senatska odluka i obvezao ga na povratak u Split.²⁵ Na općoj sjednici Kongregacije, 5. svibnja 1682., kardinal je Carlo Barberini²⁶ izvijestio o svim događajima, a na sjednici nije donesena odluka, jer je sve već bilo učinjeno.²⁷ Dobro je čitatelju pokazati onodobni način izvješćivanja i zaključivanja, pa ovaj završni spis prepisujem:

Relationes Eminentissimi Domini Barberini. Sino di Gennaro prossimo passato avviso à questa Sacra Congregazione Don Nicolò Biancovich Missionario a Morlachi nella Diocese di Spalato qualmente un tal Giorgio Calergi Greco, e

vero Scismatico pensava transferirsi in Venetia per impetrare dalla Republica la permissione di fabricare una Chiesa de' Greci Scismatici nella Città di Spalato, et ivi collocare un Prete, che celebrasse la Messa à forastieri del medesimo Rito, che capitano in quel Porto con le Galere, e Vascelli. E che essendo il Calerghi un huomo perversissimo, e contrario alla Chiesa Romana, e comodo de' beni di fortuna, havrebbe potuto causare gran detrimento in quei Cattolici fidelissimi, et impedire le Missioni, non trovandosi in quella Città altro Scismatico, che lui, che hà molti adherenti, e seguaci nel Dominio Otthomano, onde supplicava l'Eminenze Vostre di porre riparo a così grandèinconveniente. A tal'avviso Monsignor Secretario dice che supplicò il Signor Cardinale Otthobono, perchè restasse servito scrivere à Venetia, acciochè quei Signori usando della loro pietà, non dassero mano a disordine così pregiudiciale alla nostra Religione. Scrisse all'Internamento di fare le sue istanze nella medesima conformità, et all'Arcivescovo di Spalato, che trattandosi d'interesse così importante alla sua Chiesa, sopra della quale era tenuto invigilare, si opponesse gagliardamente ad una sì dannosa commissione, e sono venute le risposte, che sendosi informati alcuni di quei Signori Primarij, e resi capaci haveano promesso di rifiutare ogni istanza, che ne fosse loro fatta, et il medesimo hà attestato il Signor Cardinale Otthobono a Monsignor Secretario. Aggiunge però Monsignor Arcivescovo che egli stava mettendo in scrittura i motivi così sacri, come politici, accalorati degl'esempij passati di quella Republica per presentarla opportunamente per assicurare il negotio, e confermare quei Signori nel sentimento suo, e che havrebbe impiegati tutti li sforzi del suo Spirito per sodisfare al debito del suo Pastorale Officio et ubbidire a questa Sacra Congregatione. Dopo fatto il presente sommario è giunta una Lettera dell'Internamento di Venetia, che avvisa qualmente il Calerghi s'avvicinava à quella volta per impetrare la licenza di fabricare la Chiesa sudetta, ma che intese in Zara dal Proveditore Generale l'intentioni del Senato, e le oppositioni, c'havrebbe incontrate, che è l'effetto delle lettere, che si erano scritte di qua, haveva preso resolutione di non proseguire tale istanza, e se n'era ritornato addietro. Rescriptum. Relata.

Iz Zadra se Giorgio Calergi vratio u Split, uvjeren u odluku Senata. Nije otputovao u Mletke, jer je već u Zadru bio siguran u neuspjeh svoga nauma. Poslije pet godina, 19. travnja 1687., još je bio u Splitu. Vjerojatno je osjetio tegobe svojih godina, pa je toga dana sastavio oporuku, a kad se pripremao na putovanje u blizinu svoga zavičaja, napisao je 6. kolovoza 1688. drugu oporuku. Kada su te oporuke otvorene u Splitu, 24. listopada 1689., Calergi

je već bio mrtav. Gdje je i kada umro, proučavatelji arhivskih izvora još nisu spoznali.

NAPOMENA: Na izričit zahtjev autora članak nije lektoriran.

BILJEŠKE

- ¹ Mile Bogović: *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine*. Zagreb 1982. 22-27 (općenito), 109 (Calergi).
- ² Lovre Katić: *Topografske bilješke solinskoga polja*. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split LII/ 1935-1949. 79-96, tabla V.
- ³ Perislav Petrić: *Topografske bilješke splitskog polja*. Kulturna baština, Split 17/1987. 140-141.
- ⁴ Arsen Duplančić: *Regesta zapisnika splitskoga Velikog vijeća od 1620. do 1755. godine*. Građa i prilozi za povijest Dalmacije, Split 14/1998. 90, broj 55.
- ⁵ Zadar, Državni arhiv, stara splitska općina, kutija 293, svezak 297, list 3.
- ⁶ Zadar, Državni arhiv, generalni providuri, kutija 30 A. Priuli (1667.-1669.), knjiga II, list 629r-629v; kutija 32 A. Barbaro (1669.-1671.), knjiga II, list 149r-149v; kutija 49 D. Mocenigo (1684.), knjiga jedina, list 67v-68r.
- ⁷ Marko Jačov: *Le missioni cattoliche nei Balcani tra le due grandi guerre: Candia (1645 – 1669), Vienna e Morea (1683 – 1699)*. Città del Vaticano 1998. 506-517, broj 95.
- ⁸ Bogović navodi listove na kojima je taj izvor: 227r-229v, ali ne navodi nadnevak, a u Jačovljevu izdanju čitavoga izvora su to listovi 128r-129v, broj odluke 27 i nadnevak 5. svibnja 1682.
- ⁹ Nikola Bijanković (Split, 15. kolovoza 1645. – Makarska, 10. kolovoza 1730.), posvećen za makarskoga biskupa 10. svibnja 1699.
- ¹⁰ Roma, Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli, Archivio storico [ovaj podatak je uvijek isti, pa ga ubuduće ne ponavljam], Scritture Originali Riferite nelle Congregazioni Generali, volumen 484, list 162r-162v.
- ¹¹ Protivnici su njegove namjere, među njima Andrea Borghi, doznali o njegovoj službi inženjera i u ratu na Kreti (*Calergi è in qualche grado diveduto appresso questi Signori, à quali hà servito nella guerra passata di Candia d'Ingegneri*; pismo od 7. veljače 1682.)
- ¹² Scritture Originali Riferite nelle Congregazioni Generali, volumen 484, list 163r-163v.
- ¹³ Odoardo Cibo (Genova, 6. prosinca 1619. – Massa Carrara, 6. veljače 1705.), naslovni nadbiskup Seleucije 28. srpnja 1670.; tajnik Kongregacije od 1680. do 1695.
- ¹⁴ Stefano Cosmi (Venezia, 24. rujna 1629. – Split, 10. svibnja 1707.), imenovan 5. rujna 1678., posvećen 18. rujna 1678., primio palij 3. listopada 1678., došao u Split 26. rujna 1682.
- ¹⁵ Lettere, volumen 71, list 92r-92v (30. siječnja); list 92v-93v (31. siječnja).
- ¹⁶ Scritture Originali Riferite nelle Congregazioni Generali, volumen 484, list 161r.

- ¹⁷ Scritture Originali Riferite nelle Congregazioni Generali, volumen 484, list 164r-165v.
¹⁸ Michele Foscarini (Venezia, 29. ožujka 1632. – Venezia, 31. svibnja 1692.).
¹⁹ Redovnici serviti (O. S. M. = Ordo Servorum Beatae Virginis Mariae) su imali samostan i crkvu Santa Maria de' Servi (predio Cannaregio, Santa Fosca), koji je izgorio 1769. Od 28. siječnja 1606. do kraja vlasti Republike obnašali su dužnost državnoga teologa, jer je Paolo Sarpi, član Reda i prvi teolog Republike, dokazivao neutemeljenost Papinoga interdikta. Splitski je nadbiskup Cosmi bio u Redu somaska (C.R.S. = Ordo Clericorum Regularium a Somascha), a oni su imali samostan i crkvu Santa Maria della Salute, do godine 1817.
²⁰ Pietro Vito Ottoboni (Venezia, 22. travnja 1610. – Roma, 1. veljače 1691.), kardinal 19. veljače 1652., papa (Aleksandar Osmi) 6. listopada 1689.
²¹ Scritture Originali Riferite nelle Congregazioni Generali, volumen 484, list 160r.
²² Scritture Riferite nei Congressi, Dalmazia, volumen 2, list 166r-167r.
²³ Scritture Originali Riferite nelle Congregazioni Generali, volumen 484, list 159r-159v.
²⁴ Scritture Riferite nei Congressi, Dalmazia, volumen 2, list 157r.
²⁵ Scritture Riferite nei Congressi, Dalmazia, volumen 2, list 162r-162v.
²⁶ Carlo Barberini (Roma, 1. lipnja 1630. – Roma, 2. listopada 1704.), kardinal 23. lipnja 1653., prefekt Kongregacije od 17. srpnja 1698. do smrti.
²⁷ Acta della Sacra Congregazione "de Propaganda Fide", volumen 52, list 128r-129v, broj 27, "Die 5. Maij 1682".

INTENTION TO BUILD GREEK ORTHODOX CHURCH IN SPLIT

Summary

The activities carried out by the Roman Sacra Congregatio de Propaganda Fide, from January 1st to May 5th 1682, against building a Greek Orthodox Church in Split, are presented in this paper. Giorgio (Zorzi) Calergi wanted to design and build the church. His project was not, however, realized, due to the aforementioned activities.